Zbirka odločb sodne prakse

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNE PRAVOBRANILKE
JULIANE KOKOTT,
predstavljeni 11. julija 2019[1]

Združene zadeve od C-355/18 do C-357/18 in C-479/18

Barbara Rust-Hackner (C-355/18),
Christian Gmoser (C-356/18),
Bettina Plackner (C-357/18)
proti
Nürnberger Versicherung Aktiengesellschaft Österreich
(Predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložilo Landesgericht Salzburg (deželno sodišče v Salzburgu, Avstrija))
in
KL,
LK,
MJ,
NI
proti
UNIQA Österreich Versicherungen,
Allianz Elementar Lebensversicherungs-Aktiengesellschaft,
DONAU Versicherung AG Vienna Insurance Group (C-479/18)

(Predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložilo Bezirksgericht für Handelssachen Wien (okrajno sodišče za gospodarske zadeve na Dunaju, Avstrija))

„Predlog za sprejetje predhodne odločbe – Neposredno življenjsko zavarovanje – Direktive 90/619/EGS, 92/96/EGS, 2002/83/ES in 2009/138/ES – Pravica do odstopa – Nepoučitev ali pomanjkljiv pouk o pogojih za uveljavljanje te pravice – Prenehanje pravice do odstopa – Pravne posledice odstopa“

I. Uvod

1. V katerih okoliščinah in po kolikšnem času lahko zavarovalec s sklicevanjem na nepoučitev ali nepravilen pouk o pravici do odstopa odstopi od pogodbe o življenjskem zavarovanju?

2. V skladu z zadevnimi določbami direktiv o zavarovanju ima zavarovalec pravico, da v kratkem roku po sklenitvi pogodbe o življenjskem zavarovanju od te pogodbe odstopi. Zavarovatelj mora pri tem v okviru sklepanja pogodbe poskrbeti za zadosten pouk o tej pravici.

1 Jezik izvirnika: nemščina.

3. V obravnavanih zadevah, ki izhajajo iz štirih predlogov za sprejetje predhodne odločbe dveh avstrijskih sodišč, mora Sodišče v bistvu razjasniti, v katerih primerih se z nepravilnim poukom namen pouka zgreši v enaki meri, kot kadar do pouka ne pride. Za take primere je Sodišče tudi naprošeno, naj razjasni, kako dolgo ima lahko zavarovalec pravico do odstopa. Za primer, da je izredni pozni odstop v skladu s pravom Unije dopusten ali celo zahtevan, so nato Sodišču zastavljena vprašanja o določbah prava Unije v zvezi z določitvijo pravnih posledic odstopne izjave.

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

4. Zaradi različnih datumov, na katere so bile sklenjene pogodbe o življenjskem zavarovanju, ki so predmet spora v postopkih v glavni stvari, je treba uporabljati in razložiti določbe različnih direktiv: medtem ko je treba na vprašanji v zadevah od C-355/18 do C-357/18 in drugo vprašanje v zadevi C-479/18 odgovoriti na podlagi druge [2] in tretje [3] direktive o življenjskem zavarovanju [4], sta pri ostalih vprašanjih v zadevi C-479/18 upoštevni tudi poznejši direktivi 2002/83 [5] in 2009/138 [6]. Vendar se te določbe direktiv, ki jih je treba razložiti, vsebinsko skladajo, zato glede tega ni razlik.

5. Člen 15(1) Druge direktive o življenjskem zavarovanju je določal:

„Vsaka država članica predpiše, da lahko zavarovalec, ki sklene individualno pogodbo o življenjskem zavarovanju, v času od 14 do 30 dni od dneva, ko je bil obveščen o sklenitvi pogodbe, odstopi od pogodbe.

Če zavarovalec pošlje obvestilo o odstopu, je v prihodnje prost obveznosti, ki izhajajo iz pogodbe.

Drugi pravni učinki in pogoji odstopa se določijo s pravom, ki se uporabi za pogodbo o zavarovanju […], predvsem glede podrobnosti obveščanja zavarovalca o sklenitvi pogodbe.“

Člen 35(1) Direktive 2002/83 in člen 186(1) Direktive Solventnost II se v največji možni meri skladata s to določbo.

6. Člen 31(1) in (4) Tretje direktive o življenjskem zavarovanju je določal:

„1. Pred sklenitvijo pogodbe o zavarovanju je treba zavarovalcu sporočiti najmanj informacije, naštete v Prilogi II, točka A.

[…]

2 Druga direktiva Sveta 90/619/EGS z dne 8. novembra 1990 o usklajevanju zakonov in drugih predpisov o neposrednem življenjskem zavarovanju, ki določa določbe za olajšanje učinkovitega uresničevanja svobode opravljanja storitev in o spremembah Direktive 79/267/EGS (UL 1990, L 330, str. 50), kakor je bila spremenjena s Tretjo direktivo Sveta 92/96/EGS z dne 10. novembra 1992 o usklajevanju zakonov in drugih predpisov o neposrednem življenjskem zavarovanju, ki spreminja Direktivi 79/267/EGS in 90/619/EGS (UL 1992, L 360, str. 1).

3 Tretja direktiva Sveta 92/96/EGS z dne 10. novembra 1992 o usklajevanju zakonov in drugih predpisov o neposrednem življenjskem zavarovanju, ki spreminja Direktivi 79/267/EGS in 90/619/EGS (UL 1992, L 360, str. 1) (v nadaljevanju: Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju).

4 Kjer se v nadaljevanju sklicujem na določbe Direktive 90/619, kakor so bile spremenjene z Direktivo 92/96, jih označujem kot določbe „Druge direktive o življenjskem zavarovanju“.

5 Direktiva 2002/83/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 5. novembra 2002 o življenjskem zavarovanju (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 6, zvezek 6, str. 3).

6 Direktiva 2009/138/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2009 o začetku opravljanja in opravljanju dejavnosti zavarovanja in pozavarovanja (Solventnost II) (UL 2009, L 335, str. 1) (v nadaljevanju: Direktiva Solventnost II). Kjer se v nadaljevanju brez razlikovanja sklicujem na Drugo direktivo o življenjskem zavarovanju, Tretjo direktivo o življenjskem zavarovanju, Direktivo 2002/83 in Direktivo Solventnost II, jih skupaj imenujem „direktive o zavarovanju“.

4. Podrobna pravila za izvajanje tega člena in Priloge II določi država članica obveznosti.“

Člen 36(1) Direktive 2002/83 in člen 185 Direktive Solventnost II vsebujeta enakovredne določbe.

7. V Prilogi II („Informacije za zavarovalce“) Tretje direktive o življenjskem zavarovanju so bili pod točko A navedene informacije, ki jih je bilo treba zavarovalcu posredovati pred sklenitvijo pogodbe.[7] V skladu z drugim stavkom Priloge je bilo treba „informacije[, ki jih je treba sporočiti, posredovati] jasno in natančno, pisno in v uradnem jeziku države članice obveznosti“.[8] Med te informacije so v skladu s točko A(a)(13) spadale tudi „podrobnosti uveljavljanja pravice do odstopa“.[9]

B. Nacionalno pravo

8. Člen 165a avstrijskega Versicherungsvertragsgesetz (zakon o zavarovalnih pogodbah, v nadaljevanju: VersVG) je v različici, ki se uporablja v postopkih v glavni stvari v zadevah C-356/18 in C-357/18 ter v postopkih v glavni stvari A in B v zadevi C-479/18,[10] določal:

„1. Zavarovalec lahko v roku dveh tednov od sklenitve pogodbe od te odstopi. Če je zavarovatelj odobril začasno kritje, mu, glede na njegovo trajanje, pripada ustrezna premija.

2. Če zavarovatelj ni izpolnil svoje obveznosti glede posredovanja svojega naslova (člen 9a(1), točka 1, Versicherungsaufsichtsgesetz, zakon o zavarovalnem nadzoru, v nadaljevanju: VAG), rok za odstop iz odstavka 1 ne začne teči, dokler zavarovalec ni seznanjen s tem naslovom.

3. Prejšnja odstavka se ne uporabljata za pogodbe o skupinskih zavarovanjih in pogodbe, ki veljajo do šest mesecev.“

9. V različici člena 165a VersVG, ki se uporablja v postopku v glavni stvari v zadevi C-355/18 in v postopku v glavni stvari C v zadevi C-479/18,[11] je rok, naveden v odstavku 1, podaljšan na 30 dni. Različica člena 165a VersVG, ki se uporablja v postopku v glavni stvari D v zadevi C-479/18, vsebuje na novo vstavljen odstavek 2a[12], ki določa:

„2a. Če je zavarovalec potrošnik (člen 1(1), točka 2, Konsumentenschutzgesetz, zakon o varstvu potrošnikov), začne rok za odstop iz odstavka 1 in 2 teči šele, ko je poučen tudi o tej pravici do odstopa.“

10. Člen 9a(1) VAG je v različicah, ki se uporabljata v postopkih v glavni stvari, (BGBl. št. 447/1996 in BGBl. I št. 34/2015) med drugim določal:

„1. Zavarovalca je treba ob sklenitvi zavarovalne pogodbe za tveganje na nacionalnem ozemlju pred predložitvijo njegove pogodbene zaveze pisno seznaniti o:

[…]

(1) okoliščinah, v katerih lahko zavarovalec prekliče zavarovalno pogodbo ali od nje odstopi.“

7 Glej tudi Prilogo III, točka A, Direktive 2002/83 in člen 185 Direktive Solventnost II.

8 Glej tudi Prilogo III, točka A, Direktive 2002/83 in člen 185(6) Direktive Solventnost II.

9 Glej tudi Prilogo III, točka A(a)(13), Direktive 2002/83 in člen 185(3)(j) Direktive Solventnost II.

10 BGBl. I, št. 6/1997.

11 BGBl. I, št. 95/2006.

12 BGBl. I, št. 34/2012.

III. Dejansko stanje in postopek v glavni stvari

11. Predmet vseh postopkov v glavni stvari so zahtevki fizičnih oseb za vračilo vseh plačanih zavarovalnih premij vključno s kapitaliziranimi obrestmi, ki jih kot zavarovalci terjajo od posameznih življenjskih zavarovateljev. Terjatve temeljijo na odstopnih izjavah, ki so jih zadevni zavarovalci podali dolgo po sklenitvi pogodb, v nekaterih primerih celo po odpovedi zadevnih pogodb (tako imenovani pozni odstop).

12. Tožeče stranke v postopkih v glavni stvari svoje zahtevke v bistvu utemeljujejo s tem, da jih zadevni zavarovatelji o njihovi pravici do odstopa sploh niso poučili (postopek B zadeve C-479/18) oziroma da so jih o njej poučili nepravilno. Pouk je bil po njihovem mnenju pomanjkljiv, ker se je v njem učinkovanje odstopne izjave pogojevalo z upoštevanjem pisne oblike, medtem ko v skladu z nacionalnim pravom zadostuje brezoblična izjava. Zavarovalcem se je tako preprečilo uveljavljanje njihove pravice do odstopa, ki je zagotovljena v pravu Unije, zato rok za podajo izjave o odstopu še ni začel teči.

13. V sporih v glavni stvari se tožeči zavarovalci in toženi zavarovatelji ne strinjajo glede tega, ali je ob uveljavljanju pravice do odstopa ta pravica že ugasnila. Med njimi je sporno tudi, ali so pravice zavarovalcev do plačila omejene na ob odstopu od pogodbe ustrezno odkupno vrednost ali pa je treba v skladu z načeli prenehanja pogodbe, za katero se uporabljajo pravila o neupravičeni obogatitvi, vrniti vsa opravljena plačila.

14. V zadevah od C-355/18 do C-357/18 tožeči zavarovalci svoje zahtevke v bistvu utemeljujejo s tem, da so bili upravičeni do poznega odstopa, ker so bili o obliki odstopne izjave nepravilno poučeni. Potem ko je bilo njihovim zahtevkom na prvi stopnji ugodeno, predložitveno Landesgericht Salzburg (deželno sodišče v Salzburgu), kot pritožbeno sodišče, šteje za potrebno, da Sodišče razloži upoštevne določbe direktiv o zavarovanju, saj dvomi glede tega, v kolikšni meri je treba pouk šteti za „pomanjkljiv“, kadar zavarovalca ne zavede glede obstoja njegove pravice do odstopa.

15. V zadevah C-355/18 in C-356/18 je bil odstop od pogodbe podan po prenehanju pogodbe zaradi odpovedi oziroma odkupa. Po drugi strani pa v zadevi C-357/18 ob podaji odstopne izjave sporna pogodba o življenjskem zavarovanju ni bila predhodno odpovedana.

16. Predlog za sprejetje predhodne odločbe v zadevi C-479/18 je podan zaradi štirih postopkov – ki jih predložitveno Bezirksgericht für Handelssachen Wien (okrajno sodišče za gospodarske zadeve na Dunaju) označuje za postopke od A do D – predmet katerih so primerljive tožbe zavarovalcev proti njihovim zavarovateljem za razveze pogodb o življenjskem zavarovanju. Ti zavarovalci so ravno tako dolgo po sklenitvi pogodb podali odstope od pogodb zaradi pomanjkljivega pouka oziroma nepoučitve. V postopku B je zavarovalec odstop od pogodbe zaradi nepoučitve podal po razvezi pogodbe in izplačilu odkupne vrednosti, ki je sledilo.

IV. Predlogi za sprejetje predhodne odločbe in postopek pred Sodiščem

17. V zadevah C-355/18 in C-356/18 je Landesgericht Salzburg (deželno sodišče v Salzburgu) Sodišču predložilo naslednji vprašanji:

„1. Ali je treba člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bila spremenjena z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS razlagati tako, da mora obvestilo o možnosti odstopa vsebovati tudi navedbo, da za odstop ni potrebna posebna oblika?

2. Ali se lahko odstop zaradi pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa poda tudi po tem, ko je pogodba o življenjskem zavarovanju prenehala zaradi odpovedi (in odkupa) zavarovalca?“

18. V zadevi C-357/18 je Landesgericht Salzburg (deželno sodišče v Salzburgu) predložilo zgolj prvo od teh dveh vprašanj za predhodno odločanje.

19. S sklepom predsednika Sodišča z dne 22. junija 2018 so bile zadeve C-355/18, C-356/18 in C-357/18 združene za pisni in ustni postopek ter izdajo sodbe.

20. V zadevi C-479/18 je Bezirksgericht für Handelssachen Wien (okrajno sodišče za gospodarske zadeve na Dunaju) postopek prekinilo in Sodišču zastavilo naslednja vprašanja za predhodno odločanje:

„1. Ali je treba člen 15(1) Direktive 90/619/EGS v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS, oziroma člen 35(1) v povezavi s členom 36(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 185(1) v povezavi s členom 186(1) Direktive 2009/138/ES razlagati tako, da v primeru neobstoja nacionalnih določb o učinkih pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa od pogodbe pred sklenitvijo pogodbe rok za uveljavljanje pravice do odstopa ne začne teči, kadar zavarovalnica v pouku navede, da se mora odstop uveljavljati v pisni obliki, čeprav je v skladu z nacionalnim pravom odstop lahko brezobličen?

2. Če je odgovor na prvo vprašanje pritrdilen: Ali je treba člen 15(1) Direktive 90/619/EGS v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS razlagati tako, da nasprotuje nacionalni ureditvi, v skladu s katero v primeru opuščenega ali pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa pred sklenitvijo pogodbe rok za uveljavljanje te pravice začne teči, ko je bil zavarovalec – na kakršen koli način – seznanjen s svojo pravico do odstopa?

3. Ali je treba člen 35(1) v povezavi s členom 36(1) Direktive 2002/83/ES razlagati tako, da v primeru neobstoja nacionalne ureditve o učinkih opuščenega ali pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa od pogodbe pred sklenitvijo pogodbe pravica zavarovalca do odstopa od pogodbe preneha najkasneje, ko se mu zaradi njegove odpovedi pogodbe izplača odkupna vrednost, s čimer sta pogodbeni stranki v celoti izpolnili obveznosti iz pogodbe?

4. Če je odgovor na prvo vprašanje pritrdilen in/ali če je odgovor na tretje vprašanje nikalen: Ali je treba člen 15(1) Direktive 90/619/EGS, oziroma člen 35(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 186(1) Direktive 2009/138/ES razlagati tako, da nasprotujejo nacionalni ureditvi, v skladu s katero se mora zavarovalcu v primeru uveljavljanja njegove pravice do odstopa povrniti odkupna vrednost (v skladu s priznanimi aktuarskimi pravili izračunana sedanja vrednost zavarovanja)?

5. Če je treba četrto vprašanje obravnavati in nanj odgovoriti pritrdilno: Ali je treba člen 15(1) Direktive 90/619/EGS, oziroma člen 35(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 186(1) Direktive 2009/138/ES razlagati tako, da nasprotujejo nacionalni ureditvi, v skladu s katero se lahko v primeru uveljavljanja pravice do odstopa pravica do pavšalnega obrestovanja vrnjenih premij zaradi zastaranja omeji na obdobje zadnjih treh let pred vložitvijo tožbe?“

21. S sklepom Sodišča z dne 26. februarja 2019 so bile zadeva C-479/18 in združene zadeve C-355/18, C-356/18 in C-357/18 združene za ustni postopek ter izdajo sodbe.

22. V postopku predhodnega odločanja pred Sodiščem so pisne izjave podale stranke v postopku v glavni stvari, Republika Avstrija, Češka republika, Italijanska republika in Evropska komisija. Iste stranke v postopku, z izjemo tožeče stranke v postopku v glavni stvari C v zadevi C-479/18, Italijanske republike in Češke republike, so bile zastopane tudi na ustni obravnavi 11. aprila 2019.

V. Pristojnost Sodišča in dopustnost vprašanj za predhodno odločanje (zadeve C-355/18, C-356/18 in C-357/18)

A. Pristojnost Sodišča

23. Tožeče stranke v zadevah C-355/18, C 356/18 in C-357/18 dvomijo, da je Sodišče pristojno za odgovarjanje na vprašanji, predloženi v predhodno odločanje, pri čemer se sklicujejo na odločilni pomen nacionalnega prava za presojo pouka o pravici do odstopa.

24. O zakonitosti posameznega pouka o pravici do odstopa je dejansko treba presoditi primarno na podlagi upoštevnega nacionalnega prava.[13] To izhaja že iz dejstva, da države članice v skladu s členom 31(4) Tretje direktive o življenjskem zavarovanju, členom 36(4) Direktive 2002/83 oziroma členom 185(8) Direktive Solventnost II določijo podrobna pravila za pouk, ki ga predpisuje pravo Unije. Predmet pouka so med drugim „podrobnosti uveljavljanja pravice do odstopa“, ki jih v skladu s členom 15(1), tretji pododstavek, Druge direktive o življenjskem zavarovanju, členom 35(1), tretji pododstavek, Direktive 2002/83 oziroma členom 186(1), tretji pododstavek, Direktive Solventnost II ravno tako določijo države članice.

25. V skladu s tem morata v obravnavanih zadevah o tem, ali nacionalno pravo nasprotuje navedbi v pouku o pravici do odstopa, da je za učinkovitost odstopne izjave treba upoštevati določeno obliko, načeloma presoditi predložitveni sodišči.

26. Vendar morajo države članice pri sprejemanju takih podrobnih pravil „zagotoviti polni učinek [direktiv o življenjskem zavarovanju] ob upoštevanju nj[ihovega] cilja“.[14] V zvezi s tem mora Sodišče preučiti, ali je upoštevana ta splošna omejitev regulativne pristojnosti držav članic.

27. Nazadnje, predložitveno sodišče želi v zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18 izvedeti tudi, kakšne zahteve o obliki odstopne izjave in pouka o njej izhajajo iz navedenih določb direktiv.

28. Zato ni dvoma o pristojnosti Sodišča, da odgovori na vprašanji, predloženi v predhodno odločanje v zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18.

B. Zadostna predstavitev pravnega okvira

29. Tožeče stranke grajajo tudi pomanjkljivo predstavitev zadevnih določb nacionalnega prava v predlogih za sprejetje predhodne odločbe v zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18, zaradi česar Sodišču predlagajo, naj jih zavrže kot nedopustne.

30. Ta trditev tožečih zavarovalcev ni prepričljiva zlasti v kontekstu razdelitve pristojnosti med Sodiščem in predložitvenima sodiščema, ki jo ti poudarjajo. V delu, v katerem se vprašanja za predhodno odločanje v zvezi z obliko odstopne izjave nazadnje nanašajo na to, da se pojasni regulativna pristojnost držav članic za določitev podrobnosti uveljavljanja pravice do odstopa, v skladu z zahtevami iz člena 94 Poslovnika vsekakor zadostujeta predstavitev besedila nacionalnega predpisa, ki je morebiti upošteven v zadevi, in razlaga tega predpisa s strani nacionalnih sodišč.

31. Zato sta obe vprašanji za predhodno odločanje v združenih zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18 dopustni.

13 Glej že sodbo z dne 19. decembra 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, točka 20), v kateri je Sodišče ob upoštevanju dejanskega stanja, kot ga je predstavilo predložitveno sodišče, presodilo, da mora izhajati iz hipoteze, da zadevni zavarovalec ni bil ali vsaj ni bil zadostno obveščen.

14 Sodba z dne 19. decembra 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, točka 23).

VI. Vprašanja za predhodno odločanje

32. Vprašanja za predhodno odločanje se v bistvu nanašajo na tri pravna vprašanja, navedena že v uvodu [15].

33. Najprej je treba obravnavati vprašanje v katerih primerih namen pouka o pravici do odstopa v enaki meri ni izpolnjen, kot je to v primeru nepoučitve (A). Tožeči zavarovatelji v postopkih v glavni stvari menijo, da je to tako, ker predpogodbene informacije vsebujejo nepravilnosti glede navedb, zato želi predložitveno sodišče s prvim oziroma edinim vprašanjem v zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18 izvedeti, ali oziroma v kolikšni meri je vsebina informacij, ki jih je treba sporočiti v okviru pouka o pravici do odstopa, določena v direktivah o zavarovanju.

34. Če je treba pomanjkljiv pouk o pravici do odstopa morda enačiti z neobstojem pouka, predpisanega v pravu Unije, je treba v drugem koraku – v okviru presoje drugega vprašanja za predhodno odločanje v zadevah C-355/18 in C-356/18 ter prvih treh vprašanj za predhodno odločanje v zadevi C-479/18 – obravnavati vprašanje, koliko so v direktivah o zavarovanju določene posledice, ki jih ima takšna kršitev dolžnosti za potek roka za odstop (B).

35. Če lahko zavarovalec pravico do odstopa uveljavi še dolgo po sklenitvi pogodbe, ker ni bil poučen v skladu z zahtevami prava Unije, bi bilo nazadnje treba obravnavati še vprašanje višine zahtevkov, do katere je zavarovalec upravičen v primeru takšnega poznega odstopa (četrto in peto vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18) (C).

A. Pomanjkljiv pouk o pravici do odstopa (prvo oz. edino vprašanje za predhodno odločanje v zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18)

1. Zahteve direktiv o zavarovanju glede pouka o pravici do odstopa (prvo oz. edino vprašanje za predhodno odločanje v zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18)

36. V zvezi s tem se zastavlja vprašanje, ali in v kolikšni meri direktive o zavarovanju sploh vsebujejo določbe za presojo informacij, ki jih mora posamezni zavarovatelj sporočiti v okviru pouka o podrobnostih uveljavljanja pravice do odstopa. Načeloma so namreč za določitev takih podrobnosti pristojne države članice. [16]

37. Vendar ima zavarovalec, ki je sklenil pogodbo o življenjskem zavarovanju, v skladu z Drugo direktivo o življenjskem zavarovanju pravico, da v kratkem roku [17] od te pogodbe odstopi. Zavarovalcu se torej priznava možnost, da tudi še po sklenitvi pogodbe o življenjskem zavarovanju doseže brezpogojno prenehanje te pogodbe. Rok začne teči, ko je zavarovalec o sklenitvi pogodbe obveščen.

38. Da lahko zavarovalec to pravico, ki jo zagotavlja pravo Unije, učinkovito uveljavlja, mora zavarovatelj zavarovalca pred sklenitvijo pogodbe poučiti o podrobnostih uveljavljanja pravice do odstopa.

39. V zadevi Endress [18] je Sodišče v zvezi s tem pojasnilo, da ustrezne določbe Druge in Tretje direktive o življenjskem zavarovanju nasprotujejo nacionalni določbi, v skladu s katero pravica do odstopa ugasne najpozneje eno leto po plačilu prve premije, če zavarovalec o pravici do odstopa ni bil poučen.

15 Glej točko 3 zgoraj.

16 Glej določbe, navedene že v točki 24.

17 Ta rok lahko, odvisno od prenosa v pravo države članice, traja od 14 do 30 dni.

18 Sodba z dne 19. decembra 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, točki 25 in 26).

40. Pri konkretni presoji pouka o pravici do odstopa, ki jo opravi nacionalni sodnik, je odločilno, ali je zavarovalec z zadevnim poukom pridobil vse informacije, ki mu omogočajo učinkovito uveljavljanje pravice.

41. Katere so te potrebne informacije, je treba razbrati iz zadevnih nacionalnih predpisov.[19] Glede oblike in vsebine pouka o pravici do odstopa upoštevne določbe direktiv o zavarovanju[20] zahtevajo zgolj, da se ustrezne pisne informacije posredujejo „jasno in natančno“.[21]

42. Iz tega izhaja, da mora pouk o pravici do odstopa informacijo o obvezni obliki odstopne izjave v vsakem primeru vsebovati takrat, kadar je za učinkovitost te izjave v skladu z veljavnimi nacionalnimi določbami treba upoštevati določeno obliko.

43. Glede na navedbe predložitvenega sodišča člen 165a VersVG, ki ga to sodišče šteje za upoštevno določbo nacionalnega prava, v nobeni od različic, upoštevnih v postopkih v glavni stvari, ni določal, da je za učinkovitost odstopne izjave treba upoštevati določeno obliko.[22] Glede na to želi predložitveno sodišče najprej izvedeti, ali je za natančen pouk zavarovalca treba v predpogodbenih informacijah izrecno navesti, da za odstop posebna oblika ni zahtevana.

44. Na to se navezuje nadaljnje vprašanje, ali glede na zgoraj navedeno zavarovatelj v predpogodbenih informacijah lahko določi, da je treba za veljavnost odstopne izjave to podati v določeni obliki.

2. Presoja, ali je možnost odstopa z brezobličnо odstopno izjavo skladna s pravom Unije

45. Avstrijska vlada upravičeno poudarja, da regulativna pristojnost držav članic, ki jim je v direktivah o zavarovanju izrecno priznana, v zvezi s pogoji za uveljavljanje pravice do odstopa obsega tudi vprašanje, ali se lahko odstop poda brezobličnо oziroma se lahko poda ob upoštevanju določene oblike.

46. Če nacionalni zakonodajalec ne določi oblike, ki jo je treba upoštevati za učinkovitost podane odstopne izjave, je ravno tako treba načeloma na podlagi nacionalnega prava ugotoviti, ali – in, če je to ustrezno, pod katerimi pogoji – se lahko v pogodbi določi obvezna oblika. V postopku v glavni stvari gre konkretno za navedbe v predpogodbenih informacijah, v skladu s katerimi je za učinkovitost odstopa potrebna napisana izjava oziroma upoštevanje pisne oblike. Po navedbah predložitvenega sodišča v zadevi C-479/18 je za pisno obliko[23] v skladu s členom 886 avstrijskega Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (splošni civilni zakonik) potreben lastnoročen podpis osebe, ki poda izjavo oziroma kvalificiran elektronski podpis.

47. Vendar predložitveni sodišči na to vprašanje o razlagi nacionalnega prava odgovarjata različno. Medtem ko predložitveno sodišče v zadevi C-479/18 glede na besedilo prvega vprašanja za predhodno odločanje očitno domneva, da je pogodbeno dogovorjena oblika, h kateri zavezuje ustrezna navedba v pouku o pravici do odstopa, v nasprotju z zakonsko predpisano brezobličnostjo, pa predložitveno sodišče v zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18 poudarja, da „[d]ogovor o pisni obliki izjav o odstopu po notranjem pravu ni prepovedan“.

19 Glej točko 24 zgoraj.

20 Člen 31 v povezavi s Prilogo II, točka A, Tretje direktive o življenjskem zavarovanju, člen 36 v povezavi s Prilogo III, točka A, Direktive 2002/83 in člen 185(6), prvi pododstavek, Direktive Solventnost II.

21 Glej tudi sodbo z dne 19. decembra 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, točka 25), v skladu s katero mora biti zavarovalec zlasti „jasno“ [natančno] poučen o svoji pravici do odstopa.

22 Glej zaporedni različici člena 165a VersVG, navedeni v točkah 8 in 9 zgoraj. Člen 165a VersVG je bil 31. decembra 2018 razveljavljen z Gesetz zur Änderung des Versicherungsvertragsgesetzes, des Konsumentenschutzgesetzes und des Versicherungsaufsichtsgesetzes 2018 (zakon o spremembi zakona o zavarovalnih pogodbah, zakona o varstvu potrošnikov in zakona o zavarovalnem nadzoru 2018, BGBl. I št. 51/2018). Od 1. januarja 2019 določa člen 5c(4) VersVG, da je treba odstop podati „v napisani obliki“.

23 Od tega je treba razlikovati „napisano obliko“ v smislu člena 1 VersVG, katere pogoj je zgolj, da je na podlagi izjave „mogoče prepoznati“ osebo, ki jo podaja.

48. V zvezi s tem je treba spomniti, da morajo nacionalna sodišča, ki morajo razložiti nacionalno pravo, to razložiti v največjem mogočem obsegu glede na besedilo in namen zadevne direktive.[24] Če nacionalno pravo samovoljni določitvi pisne oblike nasprotuje (ali pisna oblika ni dogovorjena), v pravu Unije predpisana dolžnost pouka morebiti nima učinka. Kajti sama poučitev o brezobličnosti zavarovalcu v nekaterih okoliščinah ne omogoča, da bi svojo pravico do odstopa učinkovito uveljavljal.

49. Preprosta navedba možnosti, da se odstop poda brezobličnо, namreč zavarovalcu ne omogoča pravno varnega uveljavljanja pravice do odstopa. Zlasti točen čas in vsebino ustne ali telefonske odstopne izjave je namreč pogosto skorajda nemogoče dokazati. Pravna negotovost, ki nastane zaradi tega, je v nasprotju zlasti z namenom direktiv o zavarovanju, da se zavarovalcu s točnim poukom omogoči učinkovita in pravno varna uveljavitev pravice do odstopa. V skladu s tem avstrijsko pravo zdaj – od 1. januarja 2019 – izrecno določa napisano obliko.[25] To morda pojasnjuje, zakaj so v drugih državah članicah, v katerih oblika odstopne izjave ni zakonsko določena, glede oblike odstopne izjave upoštevne informacije iz pouka o pravici do odstopa oziroma zavarovalnega predloga.[26]

50. Navsezadnje to, da mora biti samovoljna določitev obvezne oblike dopustna, potrjuje tudi primerjava z določbami o pravici do odstopa od pogodbe iz člena 6 Direktive 2002/65 o trženju finančnih storitev potrošnikom na daljavo[27], ki se načeloma uporablja za pogodbe o življenjskem zavarovanju[28], če se s potrošniki sklepajo na daljavo. Glede oblike odstopne izjave je v členu 6(6), drugi stavek, Direktive 2002/65 namreč določeno, da potrošnik odstop „sporoči pred iztekom zadevnega roka ob upoštevanju praktičnih navodil, prejetih [od ponudnika], na način, ki omogoča dokazovanje v skladu s posamezno nacionalno zakonodajo“. Iz tega je vsekakor razvidno, da pripisuje zakonodajalec Unije pravno varni dokazljivosti odstopne izjave poseben pomen ravno pri trženju finančnih storitev, med katere spadajo posamezne pogodbe o življenjskem zavarovanju.

51. Iz zgoraj navedenih preudarkov izhaja, da pouk o pravici do odstopa zavarovalcu ne zagotavlja možnosti učinkovitega uveljavljanja pravice do odstopa, če je omejen na informacije o možnosti, da je lahko izjava o odstopu brezobličnа. Pravzaprav lahko to možnost zagotavlja le pravno zavezujoča določitev oblike, ki jo je treba upoštevati pri podaji odstopne izjave. Samovoljna določitev pisne oblike zato v skladu s pravom Unije ni le dopustna, temveč celo zahtevana. Če torej oblika, ki jo je treba upoštevati, ni zakonsko določena, jo je treba določiti z natančno navedbo o pravici do odstopa v predpogodbenih informacijah.

52. Nacionalna sodišča, ki morajo razložiti nacionalno pravo, morajo sicer presoditi, ali je z direktivami skladna razlaga nacionalnega prava mogoča. V primeru, da je tako[29], je treba nacionalno pravo v skladu s pravom Unije razlagati na način, da se lahko obvezna oblika veljavno dogovori. S tem bi se tudi izključila možnost, da se pomanjkljivost pouka o pravici do odstopa izpeljuje neposredno iz takšnega dogovora.

53. To ne posega v pristojnost predložitvenih sodišč, da v posameznem primeru presodijo, ali so bile sporne navedbe v pouku o pravici do odstopa posredovane dovolj enoznačno in natančno in ali dogovorjena oblika zavarovalcu uveljavljanja pravice do odstopa ne otežuje prekomerno.

24 Glej med drugim sodbo z dne 19. aprila 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, točka 31 in navedena sodna praksa).

25 Glej opombo 22 zgoraj.

26 Glej na primer člen 177(2) italijanskega Codice delle Assicurazioni Private (zakonik o zasebnem zavarovanju), v skladu s katerim „I termini e le modalità per l'esercizio dello stesso devono essere espressamente evidenziati nella proposta e nel contratto di assicurazione“. Podobno v Združenem kraljestvu v skladu z ICOBS (https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/ICOBS/): glej ICOBS 6.3.1, odstavek 2, v povezavi z ICOBS 7.1.

27 Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2002/65 z dne 23. septembra 2002 o trženju finančnih storitev potrošnikom na daljavo in o spremembi Direktive Sveta 90/619/EGS ter direktiv 97/7/ES in 98/27/ES (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 6, zvezek 4, str. 321).

28 Ob upoštevanju izjem iz člena 6(2)(a) Direktive 2002/65, ki se nanašajo zlasti na pogodbe o življenjskem zavarovanju, vezane na sklade.

29 Glej v tem smislu zgoraj v točki 47 navedeno domnevo predložitvenega sodišča v povezanih zadevah od C-355/18 do C-357/18.

54. Glede navedb, ki so predmet spora v postopku v glavni stvari, bi moralo nacionalno sodišče na primer preučiti, ali zadevne navedbe zadostujejo za to, da lahko zavarovalec, če to želi, učinkovito poda svoj odstop. Če je v skladu s temi navedbami za odstop potrebna pisna izjava, ki jo je v skladu z nacionalnim pravom treba podpisati [30], bi bilo pri tem treba razjasniti predvsem, ali je bil zavarovalec o tem zadostno poučen.

55. Pri presojanju, ali navedbe o obliki, ki jo je treba upoštevati, uveljavljanje pravice do odstopa prekomerno otežujejo, bi bila pomembna primerjava z drugimi izjavami, pri katerih gre za pravne posle in je tudi treba upoštevati določeno obliko. Zgolj obstoj manj stroge oblike – kakršna je na primer napisana oblika v primerjavi s pisno obliko v avstrijskem pravu [31] – ne bi zadostovala za domnevo o prekomernem oteževanju.

56. Glede na to je treba na prvo oziroma edino vprašanje v združenih zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18 odgovoriti: člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bila spremenjena z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS je treba razlagati tako, da obvestilo o možnosti odstopa ne sme vsebovati navedbe, da za odstop ni potrebna posebna oblika. Nasprotno, navedba določene oblike, ki jo je treba upoštevati, v skladu s pravom Unije ni le dopustna, temveč tudi zahtevana.

B. Pravne posledice pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa (prvo in drugo vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18)

1. So pri pomanjkljivem pouku o pravici do odstopa enake pravne posledice kot pri nepoučitvi o tej pravici? (prvo vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18)

57. Predložitveno sodišče očitno meni, da je pouk pomanjkljiv, kadar se navede pisna oblika, čeprav je v skladu z nacionalnim pravom odstop lahko brezobličen. S tem stališčem se ne strinjam. [32] Zato bom pravne posledice pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa obravnavala le podredno. Pri tem gre za prenos spoznanja iz sodbe Endress, v skladu s katerim odstopni rok v primeru nepoučitve ne začne teči.

58. V pravu Unije niso določene niti pravne posledice nepoučitve niti pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa. [33]

59. Glede na skladni predstavitvi predložitvenega sodišča, Bezirksgericht für Handelssachen Wien (okrajno sodišče za gospodarske zadeve na Dunaju), in avstrijske vlade v avstrijskem pravu posledice nepoučitve o pravici do odstopa za potek roka za odstop sprva [34] niso bile izrecno določene. Vendar je Oberster Gerichtshof (vrhovno sodišče, Avstrija) v sodbi z dne 2. septembra 2015 [35] po analogiji uporabilo člen 165a(2) VersVG, katerega besedilo se nanaša le na primer, ko zavarovatelj ne sporoči svojega naslova, in ob sklicevanju na sodno prakso Sodišča [36] presodilo, da je pomanjkljiv pouk o pravici do odstopa, ki je bil v tem primeru nepravilna navedba trajanja odstopnega roka, enakovreden nepoučitvi. Zato rok za odstop ni mogel začeti teči.

30 Glej točko 46 zgoraj.

31 Glej opombo 23 zgoraj.

32 Glej moje navedbe pod točko A zgoraj.

33 Glej v zvezi s primerom nepoučitve sodbo z dne 19. decembra 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, točka 22).

34 Ustrezna določba je bila v člen 165a VersVG (z novim odstavkom 2a tega člena) vstavljena šele 1. julija 2012. Glej točko 9 zgoraj.

35 Ref. št. 7 Ob 107/15h.

36 Oberster Gerichtshof (vrhovno sodišče, Avstrija) se v zvezi s tem sklicuje na sodbi Sodišča v zadevah Endress (sodba z dne 19. decembra 2013, C-209/12, EU:C:2013:864) in Hamilton (sodba z dne 10. aprila 2008, C-412/06, EU:C:2008:215).

60. Takšna razlaga nacionalnih določb je vsekakor v skladu s smislom in namenom ureditve odstopa, kakršna je v pravu Unije v direktivah o zavarovanju. Če namreč navedbe v predpogodbenih informacijah ne zadostujejo za zagotovitev, da lahko zavarovalec učinkovito uveljavlja svojo pravico do odstopa, se s takšnim pomanjkljivim poukom namen pouka zgreši ravno tako kot v primeru nepoučitve. Do tega lahko pride zaradi netočnosti navedb ali izbire oblike, ki prekomerno otežuje uveljavljanje pravice do odstopa. Zaradi takšne pomanjkljive odstopne izjave rok ne začne teči.

61. Vendar rok začne teči, kadar zavarovalnica v pouku točno navede, da je treba odstop uveljavljati v pisni obliki, čeprav je v skladu z nacionalnim pravom odstop lahko brezobličen. [37]

62. Zato Sodišču predlagam, naj na prvo vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18 odgovori:

Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bila spremenjena z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS, oziroma člen 35(1) v povezavi s členom 36(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 185(1) v povezavi s členom 186(1) Direktive 2009/138/ES je treba razlagati tako, da – v primeru neobstoja nacionalnih določb o pravnih posledicah pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa od pogodbe pred sklenitvijo pogodbe – rok za uveljavljanje pravice do odstopa začne teči, kadar zavarovalnica v pouku navede, da je treba odstop uveljavljati v pisni obliki, čeprav je v skladu z nacionalnim pravom odstop lahko brezobličen.

2. Kdaj začne teči rok ob drugačni seznanitvi s pravico do odstopa? (drugo vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18)

63. Predložitveno sodišče želi z drugim vprašanjem za predhodno odločanje, glede katerega navaja, da zadeva le postopek A, izvedeti, ali začne odstopni rok teči že, ko zavarovalec kljub nepoučitvi ali pomanjkljivemu pouku izve za svojo pravico do odstopa. Zastavlja se samo za primer, kadar rok v položaju, kot je v tej zadevi, ne začne teči že tako ali tako („[č]e je odgovor na prvo vprašanje pritrdilen“). Ker se tu predpostavlja, da rok začne teči [38], je vprašanje o začetku teka roka ob drugačni seznanitvi treba obravnavati zgolj podredno.

64. Besedilo direktiv o zavarovanju nalaga dolžnost pouka o pravici do odstopa izključno zavarovatelju, pri čemer pa predmet pouka ni zgolj pravica do odstopa, temveč tudi podrobnosti uveljavljanja te pravice. [39] Prav zato, ker mora pouk omogočati učinkovito uveljavljanje pravice do odstopa, zavarovalčeva seznanitev s pravico do dostopa sama vsekakor ne more zadoščati za začetek teka odstopnega roka. [40]

65. Zoper upoštevanje zavarovalčeve seznanitve s svojo pravico do odstopa v primerih, ko ga zavarovatelj ni ustrezno poučil, govori tudi s tem povezana negotovost glede trenutka seznanitve in dokazljivosti tega. Zato za začetek teka roka ne zadostuje, da se zavarovalec s svojo pravico do odstopa seznani drugače.

37 Glej moj predlog odgovora na prvo oziroma edino vprašanje za predhodno odločanje v združenih zadevah C-355/18, C-356/18 in C-357/18, točka 57.

38 Glej točko 61 zgoraj.

39 Člen 31(1) Tretje direktive o življenjskem zavarovanju v povezavi s Prilogo II, točka A(a)(13); Člen 36(1) Direktive 2002/83 v povezavi s Prilogo III, točka A(a)(13); člen 185(3)(j) Direktive Solventnost II.

40 Glej v tem smislu tudi sklepne predloge generalne pravobranilke E. Sharpston v zadevi Endress (C-209/12, EU:C:2013:472, točka 47).

66. Poleg tega predložitveno sodišče in Komisija upravičeno poudarjata, da zavarovateljev ne bi zavezovala dolžnost pouka, določena v pravu Unije, če bi za začetek teka roka zadostovala zavarovalčeva seznanitev s pravico do odstopa kljub temu, da ni bil opravljen ustrezen pouk – tudi in ravno o podrobnostih uveljavljanja te pravice. [41]

67. Zato Sodišču podredno predlagam, naj na drugo vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18 odgovori: člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bila spremenjena z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS je treba razlagati tako, da nasprotuje nacionalni ureditvi, v skladu s katero v primeru opuščenega ali pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa pred sklenitvijo pogodbe rok za uveljavljanje te pravice začne teči, ko je bil zavarovalec – na kakršen koli način – seznanjen s svojo pravico do odstopa.

3. Ali je mogoče odstopiti od pogodbe o življenjskem zavarovanju po njeni odpovedi in izplačilu odkupne vrednosti? (drugo vprašanje za predhodno odločanje v zadevah C-355/18 in C-356/18 ter tretje vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18)

68. Predložitveni sodišči želita s predložitvenima vprašanjema v bistvu izvedeti, ali je v skladu z direktivami o zavarovanju treba zavarovalcu uveljavljanje pravice do odstopa dopustiti tudi po odpovedi pogodbe in sledečem izplačilu odkupne vrednosti.

69. V vseh postopkih v glavni stvari, ki se nanašajo na že odpovedano pogodbo, zavarovatelji možnost odstopa zanikajo tudi z utemeljevanjem, da je od predhodno odpovedane pogodbe nemogoče odstopiti že zato, ker iz odpovedane pogodbe ne morejo izhajati obveznosti za prihodnost. Po njihovem mnenju bi bila sicer določba iz člena 15(1), drugi pododstavek, Druge direktive o življenjskem zavarovanju, v skladu s katero je zavarovalec v prihodnje prost vseh obveznosti iz pogodbe, brezpredmetna.

70. Avstrijska vlada se strinja s tem argumentom in se poleg tega sklicuje na sodbo Sodišča v zadevi Hamilton, v skladu s katero se z izrazom „[p]otrošnik ima pravico, da odstopi od pogodbe [obveznosti]“ iz člena 5 Direktive 85/577 [42] logično predpostavlja, da zadevna obveznost v trenutku uveljavljanja pravice do odstopa še obstaja. [43]

71. Ta argumentacija bi se lahko *prima facie* zdela prepričljiva. Običajno pri že razdrti pogodbi ni več možnosti za uveljavljanje oblikovalnih pravic, kakršen je odstop. Vendar različne pravne posledice, ki se v nacionalnem pravu navezujejo na odpoved in odstop [44], prepovedujejo omejitev na takšen formalen, površinski pristop. Nasprotno, vrsta razlogov govori v prid temu, da se pravica do odstopa, kadar pouk ni bil opravljen ali pa je bil pomanjkljiv, ohrani tudi v primeru odpovedi. Zavarovalec ima nato, če je to ustrezno, pravico do razlike med zneskom, ki mu v skladu z nacionalno določbo o pravnih posledicah po odstopu pripada zaradi prenehanja pogodbe, in že izplačano odkupno vrednostjo pogodbe.

41 To velja tudi, če se lahko zavarovateljeva kršitev dolžnosti pouka v skladu z nacionalnim pravom kaznuje z nadzornimi ukrepi (npr. z naložitvijo upravnih kazni).

42 Direktiva Sveta 85/577/EGS z dne 20. decembra 1985 za varstvo potrošnika v primeru pogodb, sklenjenih zunaj poslovnih prostorov (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 15, zvezek 1, str. 262). Ta direktiva je bila razveljavljena in nadomeščena z Direktivo 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o pravicah potrošnikov (UL 2011, L 304, str. 64).

43 Sodba z dne 10. aprila 2008, Hamilton (C-412/06, EU:C:2008:215, točka 42).

44 V pisnih stališčih v zadevi C-479/18 avstrijska vlada v tem delu soglasno s predložitvenim sodiščem navaja, da se zavarovalcu v primeru odstopa po ustreznem pouku povrnejo vsa plačila, ki jih je že plačal, zmanjšana za deleže premij za morebitno že zagotovljeno kritje.

72. Po eni strani je namreč sodbo v zadevi Endress mogoče razlagati tako, da mora biti v primeru nepoučitve odstop dopusten tudi še po odpovedi. Sicer se izrek nanaša le na to, da rok v primeru nepoučitve ne začne teči. Vendar je W. Endress pogodbo odpovedal in mu je bila izplačana odkupna vrednost pogodbe.[45] Če torej odstop vnaprej ne bi bil prišel v poštev, bi moralo Sodišče vprašanje za predhodno odločanje strogo gledano zavrniti kot hipotetično.

73. Kakšne posledice ima sodba v zadevi Hamilton[46] glede Direktive 85/577, se ni treba izreči. Ta sodba se namreč nanaša na to, ali je nacionalna določba, na podlagi katere pride do takega prenehanja en mesec po tem, ko pogodbeni stranki v celoti izpolnita obveznosti iz pogodbe, v skladu z navedeno direktivo. Vendar se obravnavana zadeva ravno tako kot v sodbi v zadevi Endress ne nanaša na takšno določbo, saj zadevni nacionalni zakonodajalec v zvezi s pogodbami življenjskega zavarovanja ni sprejel takšne določbe. Ne le to, avstrijsko pravo ne vsebuje določbe o trajanju pravice do odstopa, kakor je razvidno že iz besedila tretjega vprašanja za predhodno odločanje v zadevi C-479/18.[47]

74. Dalje, direktive o zavarovanju zavarovalcu zagotavljajo učinkovito uveljavljanje pravice do odstopa, brž ko je določena v posameznem nacionalnem pravnem redu. Ta vsebuje tudi svobodo izbiranja med odstopom in odpovedjo. Te svobode izbiranja pa zavarovalec, ki ni seznanjen s svojo pravico do odstopa in točnimi podrobnostmi za uveljavljanje te, ne more uveljavljati.

75. Zavarovalec pravice do odstopa tudi ne sme tako rekoč ponevedoma izgubiti z odpovedjo. Kajti v tem primeru bi bil zavarovalec, ki je za dosego prenehanja njemu neljube pogodbe izrabil po njegovem mnenju edino obstoječo možnost, v slabšem položaju kot pa zavarovalec, ki ni storil ničesar. To bi bilo namreč zlasti v nasprotju z namenom pravice do odstopa, ki je določena v pravu Unije, da se zavarovalcu podeli preprosta možnost za dosego prenehanja pogodbe, ki ne ustreza njegovim pričakovanjem, potrebam ali finančnim sredstvom.[48]

76. Zavarovalec pravice do odstopa v takšnem primeru ne izgubi. Pravico izgubi, ko je od možnosti za uveljavljanje poteklo dalj časa in so nastale posebne okoliščine, glede na katere se lahko zapoznelo uveljavljanje šteje za kršitev dobre vere, saj ga ni bilo več mogoče predvidevati. Tu pa vsekakor manjka legitimno pričakovanje zavarovatelja. On sam je položaj povzročil s tem, da zavarovalca ni ustrezno poučil o pravici do odstopa.[49]

77. Poleg tega je odkupna vrednost[50] pogodbe o zavarovanju, ki jo je treba povrniti pri odpovedi, tudi pri starih pogodbah bistveno nižja od skupne vrednosti plačanih prispevkov. S prenehanjem pravice do odstopa po odpovedi pogodbe in izplačilu odkupne vrednosti, ki sledi, pa bi bila onemogočena ravno uporaba nacionalne določbe o pravnih posledicah za vračilo že plačanih prispevkov in bi bile posledično pravne posledice odstopa izenačene s pravnimi posledicami odpovedi.[51] Tako bi bila pravica do odstopa, zagotovljena v pravu Unije, brezpredmetna.

45 Sodba z dne 19. decembra 2013 (C-209/12, EU:C:2013:864, točka 14).

46 Sodba z dne 19. decembra 2013 (C-209/12, EU:C:2013:864).

47 Vprašanje se namreč zastavlja za primer „neobstoja nacionalne ureditve o učinkih opuščenega ali pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa od pogodbe pred sklenitvijo pogodbe“.

48 Glej zgolj Binon, J.-M., Droit des assurances de personnes – Aspects civils, techniques et sociaux, 2. izdaja, 2016, Larcier, Bruselj, točka 379. Odstop torej prispeva k možnosti učinkovitega koriščenja raznolikosti produktov na notranjem trgu zavarovalniških poslov. Glej v zvezi s tem uvodno izjavo 23 Tretje direktive o življenjskem zavarovanju in skoraj identično uvodno izjavo 52 Direktive 2002/83 ter uvodno izjavo 46 te direktive.

49 Glej že sodbo z dne 19. decembra 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, točka. 30), v skladu s katero se zavarovalnica ne more „utemeljeno sklicevati na razloge pravne varnosti, da bi popravila položaj, ki je nastal zaradi njene neizpolnitve zahteve […] o sporočanju […] informacij […] o pravici zavarovalca do odstopa od pogodbe“.

50 Odkupna vrednost je v Avstriji s členom 176(3) VersVG določena kot sedanja vrednost zavarovanja, ki se mora izračunati „v skladu s priznanimi aktuarskimi pravili na osnovi izračuna premije za konec tekočega zavarovalnega obdobja“.

51 Glede omejitve regulativne pristojnosti držav članic v zvezi s pravnimi posledicami odstopa glej tudi točko C.

78. Zato Sodišču predlagam, naj na drugo vprašanje za predhodno odločanje v zadevah C-355/18 in C-356/18 ter tretje vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18 odgovori: Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bil spremenjen z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS in člen 35(1) v povezavi s členom 36(1) Direktive 2002/83/ES je treba razlagati tako, da kadar v nacionalnem pravu pravne posledice nepoučitve ali pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa niso določene, zavarovalec odstop zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka lahko poda tudi še po tem, ko mu je bila zaradi njegove odpovedi pogodbe že izplačana odkupna vrednost.

C. Določbe prava Unije v zvezi s prenehanjem pogodbe po poznem uveljavljanju pravice do odstopa (četrto in peto vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18)

79. Namen četrtega in petega vprašanja za predhodno odločanje v zadevi C-479/18 je izvedeti, koliko se lahko omejijo pravice zavarovalca v okviru uveljavljanja pravice do odstopa zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka.

80. V direktivah o zavarovanju so učinki odstopa določeni le za primer ustreznega pouka. Člen 15(1), drugi pododstavek, Druge direktive o življenjskem zavarovanju – in glede tega enaki določbi naslednici [52] – določa le, da so zavarovalci s tem, ko podajo odstopno izjavo, „v prihodnje prosti obveznosti, ki izhajajo iz pogodbe“, tretji pododstavek pa glede „[d]rugi[h] pravni[h] učink[ov] in pogoj[ev] odstopa“ napotuje na pravo, ki se uporabi za pogodbo.

81. Niti na podlagi besedila niti zgodovine nastanka direktiv o zavarovanju ni mogoče najti znamenj, ali naj napotitev na pravo, ki se uporabi za urejanje civilnopravnih posledic odstopa neposredno po sklenitvi pogodbe, velja tudi v primeru poznega odstopa zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka. [53]

82. Iz tega izhaja, da je treba zadevne nacionalne določbe, ki urejajo civilnopravne posledice odstopa, presojati izključno glede na to, ali glede na namen direktiv o zavarovanju zadostno zagotavljajo njihovo praktično učinkovitost.

1. Omejitev zavarovalčevih pravic do izplačila odkupne vrednosti (četrto vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18)

83. Predložitveno sodišče želi s četrtim vprašanjem izvedeti, ali pravo Unije nasprotuje nacionalni določbi, v skladu s katero je treba zavarovalcu v primeru uveljavljanja pravice do odstopa povrniti odkupno vrednost.

84. Zgoraj sem pojasnila, da mora zavarovalcu v primeru nepoučitve ali pomanjkljivega pouka pravica do odstopa ostati tudi po odpovedi pogodbe in izplačilu odkupne vrednosti pogodbe. [54] Razlog za to so navsezadnje različne pravne posledice odpovedi in odstopa, ne glede na nacionalnopravno ureditev teh. Ni neobičajno, da odpovedi načeloma učinkujejo *ex nunc* ali *pro futuro*, odstopi pa povzročijo *ex tunc* obveznost vračila. Sicer je v direktivah o zavarovanju določeno, da je treba zavarovalce, ki odstopno izjavo podajo v primeru ustreznega pouka, „v prihodnje [oprostiti] obveznosti, ki izhajajo iz pogodbe“ [55]. Drugi pravni učinki odstopa – in s tem učinki za že opravljena plačila – pa so z direktivami o zavarovanju prepuščeni nacionalnemu zakonodajalcu, ki jih mora določiti ob upoštevanju načela učinkovitosti.

52 Člen 35(1) Direktive 2002/83 in člen 186 Direktive Solventnost II.

53 Glej v tem smislu tudi sodbo nemškega Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče, Nemčija) v zadevi Endress (BGH IV ZR 76/11, točka 42), kjer se sklicuje na sodbo Sodišča v tej zadevi (sodba z dne 19. decembra 2013, C-209/12, EU:C:2013:864, točka. 22).

54 Glej točko 78 zgoraj.

55 Člen 15(1), drugi pododstavek, Druge direktive o življenjskem zavarovanju, člen 35(1), drugi pododstavek, Direktive 2002/83 in člen 186(1), drugi pododstavek, Direktive Solventnost II.

85. Pravice do odstopa, zagotovljene v pravu Unije, torej nacionalni zakonodajalec ne more nevtralizirati s tem, da določi posebno določbo o pravnih posledicah v primeru poznega odstopa zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka, ki ustreza pravnim posledicam odpovedi po nacionalnem pravu.[56] V tem primeru navsezadnje ne gre za učinkovito pravico do odstopa, temveč za pravico do izredne odpovedi.

86. Če so s tako določbo o pravnih posledicah v primerjavi s prenehanjem pogodbe, za katero se uporabljajo pravila o neupravičeni obogatitvi, pravice zavarovalca omejene, ta določba tudi ne sme povzročati, da se uveljavljanje pravice do odstopa zaradi pričakovanih finančnih posledic praktično ne splača več.

87. To bi se lahko zgodilo v primeru poznih odstopov, če bi bile pravne posledice odstopa enake posledicam odpovedi. Kajti več časa ko preteče od sklenitve pogodbe, višji je znesek že plačanih prispevkov, katerih znaten del[57] je zaradi tega enačenja za zavarovalca nepovratno izgubljen. To je v nasprotju z namenom direktiv o zavarovanju, da se zavarovalcu zagotovi učinkovito uveljavljanje pravice do odstopa.

88. Takšna splošna omejitev zavarovalčevih pravic se tudi ne sme utemeljevati s tem, da zagotavlja enakopravnost vseh zavarovalcev. Zavarovalci, ki zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka pozno podajo odstop, namreč niso v položaju, primerljivem s položajem zavarovalcev, ki pravice do odstopa po ustreznem pouku niso izkoristili in si pozneje prizadevajo za prenehanje pogodbe.[58]

89. Nazadnje lahko nacionalno sodišče v posameznem primeru upošteva nedvomno tveganje zlorabe (zlasti pri pogodbah o življenjskem zavarovanju, vezanih na sklade).[59]

90. To je že upoštevalo na primer francosko kasacijsko sodišče v sodbi z dne 7. februarja 2019[60] o poznem uveljavljanju odstopa zaradi zatrjevanega pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa. Ugotovilo je, da sodišče na nižji stopnji ne bi smelo izključiti zlorabe s poznim uveljavljanjem odstopa, ne da bi pri tem datum odstopa zadostno preučilo glede dejanskega položaja zavarovalca, stopnje njegove izobrazbe in konkretnega namena odstopa.

91. Zato je na četrto vprašanje za predhodno odločanje treba odgovoriti: Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS, kakor je bil spremenjen z Direktivo 92/96/EGS, oziroma člen 35(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 186(1) Direktive 2009/138/ES je treba razlagati tako, da nasprotujejo nacionalni ureditvi, v skladu s katero se mora zavarovalcu v primeru uveljavljanja njegove pravice do odstopa vedno povrniti zgolj odkupna vrednost (v skladu s priznanimi aktuarskimi pravili izračunana sedanja vrednost zavarovanja).

2. Zastaranje pravice do plačila obresti (peto vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18)

92. S tem vprašanjem želi predložitveno sodišče v primeru, da mora pogodba o življenjskem zavarovanju po poznem uveljavljanju odstopa prenehati v skladu s pravili neupravičene obogatitve, izvedeti, ali pravo Unije nasprotuje temu, da se na podlagi splošnega zastaralnega roka pravica do obresti omejuje na tri leta pred vložitvijo tožbe.

56 V različici, ki je veljala do 31. decembra 2018, je bilo s členom 176(1) VersVG določeno, da mora zavarovatelj povrniti odkupno vrednost zavarovanja, če „kapitalsko zavarovanje za primer smrti, ki se sklene na tak način, da je nastanek zavarovateljeve obveznosti plačila dogovorjenega kapitala gotov, preneha zaradi odstopa, odpovedi ali izpodbijanja“.

57 Ta izguba je odvisno od časa odstopa različna. V zadevni določbi o pravnih posledicah pa razlikovanja sploh ni. Nove različice člena 176 VersVG z učinkom od 1. januarja 2019, s katero se uvaja nova določba o pravnih posledicah, v skladu s katero se razlikuje glede na čas odstopa, se tu ne sme preučiti, saj se za dejansko stanje v postopku v glavni stvari *ratione temporis* ne uporablja.

58 Glej tudi točko 76 zgoraj.

59 Prepoved zlorabe pravic je eno od splošnih načel prava Unije. Glej nazadnje sodbo z dne 6. februarja 2018, Altun in drugi (C-359/16, EU:C:2018:63, točka 49).

60 Sodba 2. civilnega senata francoskega kasacijskega sodišča z dne 7. februarja 2019, F-P+B+I, ref. št. 17-27.223.

93. To vprašanje se zastavlja zaradi določbe Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (splošni civilni zakonik, ABGB, člen 1480), v skladu s katero „[t]erjatve, ki se nanašajo na dolgovane letne dajatve, zlasti obresti, pokojnine, preživnine, dajatve za prednike, obroki za odplačilo glavnice, zastarajo v treh letih; pravica kot taka ugasne, če se ne uveljavlja trideset let“.

94. Vendar pravice ne morejo zastarati, preden nastanejo, in tudi ne, preden se upravičenec z njimi seznani. Zato lahko zastaralni rok začne teči šele po uveljavljanju pravice do odstopa.

95. Zlasti pa pravice do odstopa, zagotovljene v pravu Unije, ni mogoče učinkovito uveljavljati, če se pravice, ki izhajajo iz odstopa, zmanjšajo, še preden se zavarovalec s svojo pravico do odstopa sploh seznani.

96. Zato je treba na peto vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18 odgovoriti: Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS, kakor je bil spremenjen z Direktivo 92/96/EGS, oziroma člen 35(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 186(1) Direktive 2009/138/ES je treba razlagati tako, da nasprotujejo nacionalni ureditvi, v skladu s katero se lahko v primeru uveljavljanja pravice do odstopa zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka pravica do pavšalnega obrestovanja vrnjenih premij zaradi zastaranja omeji na obdobje zadnjih treh let pred vložitvijo tožbe.

VII. Predlog

97. Na podlagi zgoraj navedenega Sodišču predlagam, naj na vprašanji, ki ju je v predhodno odločanje predložilo Landesgericht Salzburg (deželno sodišče v Salzburgu) (zadeve C-355/18, C-356/18 in C-357/18), ter na vprašanja, ki jih je v predhodno odločanje predložilo Bezirksgericht für Handelssachen Wien (okrajno sodišče za gospodarske zadeve na Dunaju) (zadeva C-479/18), odgovori:

1. Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bila spremenjena z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS je treba razlagati tako, da obvestilo o možnosti odstopa ne sme vsebovati navedbe, da za odstop ni potrebna posebna oblika. Ne le to, navedba določene oblike, ki jo je treba upoštevati, v skladu s pravom Unije ni le dopustna, temveč zahtevana (prvo vprašanje za predhodno odločanje v zadevah C-355/18 in C-356/18 ter vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-357/18).

2. Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bila spremenjena z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS, oziroma člen 35(1) v povezavi s členom 36(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 185(1) v povezavi s členom 186(1) Direktive 2009/138/ES je treba razlagati tako, da v primeru neobstoja nacionalnih določb o pravnih posledicah pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa od pogodbe pred sklenitvijo pogodbe rok za uveljavljanje pravice do odstopa začne teči, kadar zavarovalnica v pouku navede, da se mora odstop uveljavljati v pisni obliki, čeprav je v skladu z nacionalnim pravom odstop lahko brezobličen (prvo vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18).

   In če je ustrezno:

3. Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bil spremenjen z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS je treba razlagati tako, da nasprotuje nacionalni ureditvi, v skladu s katero v primeru opuščenega ali pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa pred sklenitvijo pogodbe rok za uveljavljanje te pravice začne teči, ko je bil zavarovalec – na kakršen koli način – seznanjen s svojo pravico do odstopa (drugo vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18).

4. Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS (Druga direktiva o življenjskem zavarovanju), kakor je bil spremenjen z Direktivo 92/96/EGS (Tretja direktiva o življenjskem zavarovanju), v povezavi s členom 31 Direktive 92/96/EGS in člen 35(1) v povezavi s členom 36(1) Direktive 2002/83/ES je treba razlagati tako, da kadar v nacionalnem pravu učinki nepoučitve ali pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa niso določeni, zavarovalec odstop zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka lahko poda tudi po tem, ko mu je bila zaradi njegove odpovedi pogodbe že izplačana odkupna vrednost (drugo vprašanje za predhodno odločanje v zadevah C-355/18 in C-356/18 ter tretje vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18).

5. Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS, kakor je bil spremenjen z Direktivo 92/96/EGS, oziroma člen 35(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 186(1) Direktive 2009/138/ES je treba razlagati tako, da nasprotujejo nacionalni ureditvi, v skladu s katero se mora zavarovalcu v primeru uveljavljanja njegove pravice do odstopa vedno povrniti zgolj odkupna vrednost (v skladu s priznanimi aktuarskimi pravili izračunana sedanja vrednost zavarovanja) (četrto vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18).

6. Člen 15(1) Direktive 90/619/EGS, kakor je bil spremenjen z Direktivo 92/96/EGS, oziroma člen 35(1) Direktive 2002/83/ES, oziroma člen 186(1) Direktive 2009/138/ES je treba razlagati tako, da nasprotujejo nacionalni ureditvi, v skladu s katero se lahko v primeru uveljavljanja pravice do odstopa zaradi nepoučitve ali pomanjkljivega pouka pravica do pavšalnega obrestovanja vrnjenih premij zaradi zastaranja omeji na obdobje zadnjih treh let pred vložitvijo tožbe (peto vprašanje za predhodno odločanje v zadevi C-479/18).